

Kamila Czechowska

Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna

Izba pamięci

Początek gromadzenia pamiątek historycznych w Szubinie przypada na pierwszą dekadę dwudziestolecia międzywojennego. Wtedy to na apel Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego zbierano pamiątki po powstańcach wielkopolskich. Sami mieszkańcy również podejmowali działania, które miały na celu ocalić od zapomnienia kawałek historii regionu. Stanisław Śledzikowski, powstaniec wielkopolski, członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Szubinie, aktywnie zaczął zbierać wspomnienia z okresu powstania na terenie Szubina i okolicy. Jego rękopisy były weryfikowane podczas spotkań powstańczych, a referaty na ich podstawie S. Śledzikowski wygłaszał na zebraniach kół Okręgu Nadnoteckiego¹.

W obliczu zbliżającej się wojny w 1939 r. powstało w Szubinie Harcerskie Pogotowie Wojenne, którego komendantem był dh Franciszek Grajkowski, a zastępcą dh Zenon Erdmann. Harcerze zadbali o zabezpieczenie dokumentów i pamiątek harcerskich. „Ocalałe pamiątki przez cały okres wojny pomagał nam przechowywać mój ojciec Teodor Erdmann, do 1939 r. przewodniczący Koła Przyjaciół Harcerstwa. Ocalałe cenne pamiątki znajdują się obecnie w Izbie Pamięci Narodowej przy Domu Harcerza w Szubinie, korzystają z nich drużyny harcerskie, jak również szkoły na lekcjach wychowawczych i historii. Korzystało z nich sporo osób przy pisaniu prac dyplomowych, magisterskich i doktoranckich o tematyce związanej z wojną 1939 r. oraz dotyczących harcerstwa” – pisał Zenon Erdmann we wspomnieniach opublikowanych

¹ K. Czechowska, *Stanisław Śledzikowski*, maszynopis biogramu w zbiorach autorki.

w 1991 r. z okazji 75-lecia harcerstwa na terenie Ziemi Szubińskiej². Podczas II wojny światowej zaginęło lub zostało zniszczonych wiele bezcennych eksponatów, które dzisiaj byłyby niewątpliwą ozdobą muzealnych ekspozycji. „Część z nich niestety niedostatecznie zabezpieczona – uległa zniszczeniu. Jednak niektóre dzisiaj tak cenne i unikalne przetrwały do 1945 r. i stały się, tak jak poprzednio w okupacyjnej pracy konspiracyjnej, tak i w wolnej Polsce Ludowej dla kilku pokoleń młodych szubiniaków synonimem pracy dla Ojczyzny” – czytamy w kronice Izby Pamięci Narodowej³.

Dom Harcerza w Szubinie wybudowany został w połowie lat 60. ubiegłego wieku (1963-1964). Komendant hufca Zenon Erdmann został przewodniczącym społecznego komitetu budowy Domu Harcerza⁴. Harcówka powstała na działce i na bazie budynku synagogi żydowskiej. Synagoga w okresie okupacji zamieniona została na magazyn. Po wojnie nie miał kto zająć się budynkiem, gdyż z Żydów mieszkających w Szubinie przed 1939 r. nikt nie wrócił w rodzinne strony. W Domu Harcerza znalazło się miejsce na gromadzenie pamiątek, które były eksponowane i przechowywane w jednym z pomieszczeń. Zbierano pamiątki związane przede wszystkim z historią harcerstwa na terenie powiatu szubińskiego, a dodatkowo – inne związane z przeszłością tych terenów. Powstawał wtedy liczący dzisiaj ponad 500 pozycji zbiór kronik harcerskich.

Sytuacja stała się bardziej pomyślna dla gromadzenia innych zbiorów niż harcerskie, gdy w 1969 r. szubińskiemu hufcowi nadano imię Bohaterów Powstania Wielkopolskiego. Wtedy to otwarta została Harcerska Izba Muzealna przy Domu Harcerza. Rozkazem Komendy Bydgoskiej Chorągwi ZHP z dnia 25 czerwca 1971 r. zatwierdzono Gabinet Historyczny Bydgoskiej Chorągwi ZHP przy Domu Harcerza w Szubinie, którego kierownikiem został hm Zenon Erdmann. „Była to pierwsza harcerska placówka historyczno-muzealna w województwie bydgoskim. W dniu 5 grudnia 1971 r. w Domu Harcerza w Szubinie odbyło się posiedzenie Komisji Historycznej Bydgoskiej Chorągwi ZHP. Z tej okazji odbył się pokaz kronik, dokumentów i innych pamiątek zgromadzonych w Gabinetecie Historycznym. W dniu 5 stycznia 1973 r. odbyło się w Domu Harcerza w Szubinie otwarcie stałego lokalu Gabinetu Historycznego Bydgoskiej Chorągwi ZHP wraz z Harcerską Izbą Pamięci, jako placówką muzealną, będącą pod opieką Muzeum Ziemi Bydgoskiej. [...] Zwiększono także

² Z. Erdmann, *Harcerskie Pogotowie Wojenne w Szubinie 1939 r.*, Biblioteczka Regionalna KPTK Szubin, nr 5, Szubin 1991, s. 10-11; idem, *75 lat harcerstwa na Ziemi Szubińskiej*, masygnopis biogramu w zbiorach Muzeum.

³ Kronika Izby Pamięci Narodowej w Szubinie, t. 1, 1976-1980.

⁴ Dokumentacja związana z budową Domu Harcerza w zbiorach MZS.

gromadzenie pamiątek z historii Szubina i Pałuk, szczególnie dotyczące Powstania Wielkopolskiego oraz okresu drugiej wojny światowej. [...] Gabinet Historyczny był licznie odwiedzany w ciągu całego roku przez młodzież szkolną, która korzystała z zebranych dokumentów, przygotowując się do lekcji historii oraz wychowania obywatelskiego. Udzielano również informacji i odpisów dokumentów piszącym prace dyplomowe, magisterskie – a nawet doktorskie. W roku 1975 Komenda Bydgoskiej Chorągwi ZHP podjęła decyzję utworzenia harcerskiej izby tradycji Chorągwi Bydgoskiej na terenie Bydgoszczy. Tym samym harcerski Gabinet Historyczny w Szubinie stracił rangę placówki wojewódzkiej, ograniczając się do Szubina i regionu Pałuk. W roku 1975 w związku z reformą administracji państwowej i likwidacją powiatu szubińskiego, do Gabinetu Historycznego w Domu Harcerza złożono dużo dokumentów i pamiątek z historii Szubina i powiatu i tym samym rozszerzono zakres gromadzonych pamiątek. Dom Harcerza przekształcony został w Ognisko Pracy Pozaszkolnej »Dom Harcerza«, a dotychczasowy Harcerski Gabinet Historyczny w Izbę Pamięci Narodowej, w której przede wszystkim zbierać się będzie i eksponować pamiątki harcerskie i całego ruchu młodzieżowego. W przyszłości Izba Pamięci stać się ma zaczątkiem regionalnego Muzeum Szubina” – czytamy w kronice z 1976 r., którą prowadził opiekun izby Zenon Erdmann⁵.

Izba spełniała swoją rolę wzorowo i wymieniana była jako jedna z najbardziej udanych miniplacówek muzealnych pomagających uczniom lepiej poznać historię Polski. Placówka została zgłoszona do konkursu „Tradycje i współczesność”, który był organizowany między innymi przez Radę Ochrony Pomników Walk i Męczeństwa oraz Ministerstwo Oświaty i Wychowania. Na konkurs zgłoszono 120 Izb Pamięci Narodowej z terenu kraju. Szubińska izba otrzymała wyróżnienie. W rankingu Izb Pamięci Narodowej z terenu województwa bydgoskiego, przeprowadzonym pod kątem wykorzystania izb w procesie dydaktyczno-wychowawczym szkół z terenu województwa, szubińska placówka uplasowała się na drugim miejscu, tuż za izbą w Pakości⁶. Izba stała się miejscem integrującym dorosłych i dzieci podczas spotkań, uroczystości i wystaw okolicznościowych. W 1979 r. odbył się zjazd osób związanych w przeszłości z Szubinem, a wspomnienia z lat młodości wróciły podczas zwiedzania ekspozycji w Izbie Pamięci Narodowej. Przez lata istnienia izbę w Szubinie odwiedzali harcerze, miłośnicy regionu, goście z kraju i zagranicy⁷.

⁵ Ibidem.

⁶ *Pamięć o tych, którzy wywalczyli wolność*, „Ilustrowany Kurier Polski”, 25.04.1977, nr 92; *Tradycje i współczesność*, „Motywy”, r. XXVII, 24.04.1977; Kronika Izby Pamięci Narodowej w Szubinie, t. 1...

⁷ Kronika Izby Pamięci Narodowej, t. 2-4, 1980-1992. W zbiorach MZS.

Zasoby w niej zgromadzone posłużyły za materiał badawczy. Od 1960 r. do 1979 r. Zenon Erdmann kierował zespołem redakcyjnym „Materiałów do monografii na Tysiąclecie Państwa Polskiego”. Materiały te wydawane były w formie powielanych zeszytów. W 1960 r. Zenon Erdmann opracował indywidualnie: *Walki o Szubin w 1919 r.* w 1966 r., *Szubin wczoraj i dziś* w 1968 r., *Szubin przed i w czasie Powstania Wielkopolskiego* w 1979 r., *Wyzwolenie Szubina i Ziemi Szubińskiej* w 1945 r., *W 40 rocznicę tragicznego września – Harcerskie Pogotowie Wojenne 1939 r.*, *Z historii partii i władzy ludowej na terenie Szubina 1945-1948*, *Szubin i Ziemia Szubińska*, *Powstanie Wielkopolskie – walki o Szubin 1919 r.*, oraz prace zbiorowe *Bedeker szubiński – Dni Szubina 1979 r.* i *Informator o Szubinie i Ziemi Szubińskiej*⁸.

W latach 60. trafiły do przyszłego Muzeum eksponaty, których nie powstydziliby się żadna placówka gromadząca zbiory z historii regionalnej. Zasoby izby powiększały się dzięki darowiznom. Powstał wtedy przebogaty zbiór związany z harcerstwem. Składają się na niego między innymi wspomniane już kroniki harcerskie, fotografie, sztandary i proporce, odznaczenia i medale pamiątkowe oraz prasa harcerska i wydawnictwa książkowe. W tym okresie powiększał się także zbiór związany z historią Szubina i dawnego powiatu szubińskiego. Reprezentowany był okres zaborów, dwudziestolecia międzywojennego, okupacji i czasów powojennych. Jeden z ciekawszych eksponatów w 1966 r. mieszkanka Szubina ofiarowała na ręce Zenona Erdmanna. Był to proporzec w biało-czerwonych barwach z orłami w koronie, który brał udział w walkach nad Bzurą we wrześniu 1939 r., a okres II wojny światowej przeleżał w schowku na strychu jednej z kamienic przy dzisiejszej ul. 3 Maja w Szubinie.

Powstaje muzeum

W latach 80. formuła Izb Pamięci Narodowej przeżywała kryzys. Wiele z nich, szczególnie te działające przy szkołach, przestawało istnieć, a eksponaty nigdzie niezinwentaryzowane ulegały rozproszeniu lub zniszczeniu. Taki los spotkał część eksponatów ze wspomnianej już izby szkolnej w Pakości.

Niepokój związany z przekształceniami odczuwalny był także w środowisku szubińskim. Podjęte zostały kroki zmierzające do przekształcenia izby w muzeum o charakterze regionalnym. Stosowną uchwałę podjęła Rada Miejska z dnia 7 grudnia 1992 r., która w paragrafie pierwszym mówi, by z dniem

⁸ Z. Erdmann, *Moje życie w XX stuleciu*, Szubin 2002, s. 63-64.

1 stycznia 1993 r. powołać Muzeum Ziemi Szubińskiej. Kolejny paragraf stwierdzał, że przedmiotem działania muzeum będzie gromadzenie i ekspozycje zabytków kultury Ziemi Szubińskiej oraz zbiorów, opracowań materiałów obrazujących dzieje i historię harcerstwa szubińskiego⁹. Ostatniego dnia 1992 r. burmistrz Szubina Jan Iciak upoważnił opiekuna izby Zenona Erdmanna oraz dyrektora Szubińskiego Domu Kultury Zbigniewa Sabacińskiego do prowadzenia prac organizacyjnych związanych z przygotowaniem do rozpoczęcia działalności przez Muzeum. Już wcześniej Zenon Erdmann podjął starania zmierzające do opracowania statutu muzeum. Przejęło ono zbiory Izby Pamięci Narodowej, a teren działania obejmował dawny powiat szubiński, czyli gminy Szubin, Kcynia, Łabiszyn i Barcin. Kustoszem został Zenon Erdmann. W skład struktury organizacyjnej wchodziło sześć działów: Dzieje miasta Szubina i Ziemi Szubińskiej, Powstanie Wielkopolskie 1918/1919, Dzieje harcerstwa Szubina i Ziemi Szubińskiej, Lokalna sztuka ludowa oraz Lokalna twórczość amatorska i profesjonalna, Lokalna kultura materialna, Lokalne kolekcjonerstwo. Uroczyste otwarcie Muzeum Ziemi Szubińskiej nastąpiło 29 maja 1993 r. i dokonał go razem z kustoszem dr Adam Musiała, przewodniczący Rady Miejskiej. Pierwsza wystawa pokazywana pod nowym szyldem łączyła się z pasją kustosa i nosiła tytuł „Dwa wieki poczty na Pałukach”¹⁰. Pierwszy statut został nadany placówce uchwałą Rady Miejskiej 29 marca 1993 r., następny 30 czerwca 1999 r.¹¹ Kolejny, który obowiązuje do dziś, nadany został uchwałą Rady Miejskiej w Szubinie z 24 kwietnia 2003 r. Statut zatwierdzony został przez Ministra Kultury Waldemara Dąbrowskiego. Statut mówi, że siedzibą muzeum jest miasto Szubin, a terenem działania obszar gmin Szubin, Łabiszyn, Kcynia i Barcin¹². Placówka posiada osobowość prawną na podstawie wpisu do Rejestru Instytucji Kultury w Księdze Rejestrowej nr 2.

Muzeum gromadzi muzealia w działach: Historia, Etnografia, Sztuka. Stale zwiększa się liczba eksponatów dzięki darowiznom i zakupom. Na co dzień czynne dla zwiedzających są ekspozycje stałe: *Dzieje Szubina i Ziemi Szubińskiej*; *Zamek rycerski w Szubinie*; *Historia harcerstwa*; *II wojna światowa*; *Powstanie wielkopolskie na Ziemi Szubińskiej*; *Szubińska Grupa Plastyków PLAMA'S*; *Lokalna kultura materialna*. Organizowane są także wystawy

⁹ Uchwała Rady Miejskiej w Szubinie nr XXIII/143/92 z dnia 7 grudnia 1992 r.

¹⁰ Kronika Muzeum Ziemi Szubińskiej, t. 1, 1993 r.

¹¹ Uchwała Rady Miejskiej nr XXVI/180/93 z 29 marca 1993 r. w sprawie nadania statutu Muzeum Ziemi Szubińskiej w Szubinie; Uchwała Rady Miejskiej nr VII/92/99 z 30 czerwca 1999 r. w sprawie nadania statutu Muzeum Ziemi Szubińskiej.

¹² Uchwała Rady Miejskiej w Szubinie nr V/46/03 z 24.04.2003 r.

czasowe na bazie zbiorów muzealnych i depozytów od kolekcjonerów oraz placówek muzealnych. W ubiegłych latach w placówce gościły między innymi zbiory kolekcjonera Eugeniusza Siemaszki dotyczące Józefa Piłsudskiego i Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej, Piotra Fiałkowskiego podczas wystawy z okazji 25. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego w 1981 r. oraz Dnia Niepodległości.

Wystawa pt. „Magiczne miejsca – dworce kolejowe powiatu nakielskiego” była realizowana od maja do października 2008 r. Ekspozycja na bazie zdjęć infrastruktury kolejowej autorstwa osób z terenu powiatu cieszyła się sporym zainteresowaniem. Wystawa i zajęcia dla najmłodszych powstały w ramach projektu współfinansowanego przez Starostwo Powiatowe w Nakle n. Notecią w otwartym konkursie nr 3 w 2008 r. Projekt był w 74% finansowany przez Starostwo Powiatowe w Nakle n. Notecią. Wystawa pokazywana była na terenie powiatu – obejrzały ją 2342 osoby (w samym Szubinie 662 osoby). Prezentowana była w: Szubinie, Nakle, Sadkach, Mroczy, Witosławiu i Kcyni. Efektem projektu był album o tym samym tytule co wystawa, który ukazał się w nakładzie 1000 egz.

Kolejne pole działalności muzeum to udostępnianie materiałów do badań naukowych dla studentów i doktorantów lub popularnonaukowych dla młodzieży ze szkół z terenu miasta i gminy Szubin. Szczególnym powodzeniem wśród badaczy przeszłości cieszy się historia harcerstwa i powstania wielkopolskiego 1918-1919.

Muzeum od dwóch lat jest organizatorem konkursu wiedzy o mieście i gminie Szubin. Konkurs ten skierowany jest do uczniów szkół gimnazjalnych z terenu miasta i gminy. W 2007 r. w muzeum rozstrzygnięto VIII Wojewódzki Konkurs Plastyczny pt. „Powstanie Wielkopolskie 1918/1919 w naszej pamięci”. Na VIII edycję konkursu, którego muzeum było głównym organizatorem, wpłynęło 537 prac plastycznych z 37 szkół z terenu województwa kujawsko-pomorskiego i wielkopolskiego.

Placówka jest też organizatorem sesji popularnonaukowych dotyczących regionu, a przede wszystkim Pałuk i Krajny, które były wspierane przez Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Dotychczas zorganizowano w 2006 r. sesję pt. „Powstanie Wielkopolskie na Pałukach i Krajnie”; w 2007 r. „Pałuki – ludzie, wydarzenia, miejsca”; w 2008 r. „Czas wojny. Wybrane zagadnienia z okresu II wojny światowej”.

Obok wydawnictw posesyjnych od 2005 r. muzeum we współpracy z Kujawsko-Pałuckim Towarzystwem Kulturalnym w Szubinie wydawało rocznik pt. „Duch i Czas. Materiały do Dziejów Szubina i Ziemi Szubińskiej”. Obecnie jest on wydawany z Szubińskim Towarzystwem Kulturalnym, kontynuującym

działalność KPTK. Wydawnictwo zawiera artykuły dotyczące przeszłości Szubina i okolicy, a także biogramy osób związanych z tym terenem.

Muzeum realizuje projekty we współpracy z innymi instytucjami i osobami indywidualnymi. W 2007 r. realizowany był projekt pt. „Przywrócić pamięć – śladami dziedzictwa regionalnego”. Projekt dofinansowany był ze środków Programu „Działaj Lokalnie V” Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności realizowanego przez Akademię Rozwoju Filantropii. W ramach programu opracowano karty miejsc pamięci, prezentację multimedialną, mapy miejsc pamięci, wykonano dokumentację fotograficzną. Uczestnicy projektu odbyli dwie wycieczki, wysłuchali prelekcji regionalistów. Efektem projektu było wydanie publikacji pt. „Przewodnik po miejscach pamięci miasta i gminy Szubin”. Od czerwca 2008 r. do stycznia 2009 r. Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna w Szubinie realizowało projekt pt. „Pocztówki znad krawędzi przeszłości – dialog pokoleń”, dofinansowany przez Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wsi Anieliny i Łódzia „Żakus”. Projekt dofinansowany był też ze środków Programu „Działaj Lokalnie VI” i Gminę Szubin. W ramach programu opracowano karty zabytków, prezentację multimedialną, mapy zabytków, wykonano dokumentację fotograficzną. Głównym zadaniem było przeprowadzenie wywiadów z osobami, których przeżycia związane są z okresem dwudziestolecia międzywojennego i II wojny światowej. Podobnie jak w poprzednim projekcie, do współpracy zaangażowano młodzież i dorosłych.

Jedną z form działalności naszej placówki są spotkania, których celem jest poszerzenie naszej wiedzy na temat przeszłości i teraźniejszości regionu. W 2008 r. odbył się cykl prelekcji pełnomocnika do spraw cmentarzy Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich RP Marcina Dudka. Prelekcji pt. „Gmina żydowska w Szubinie – religia, kultura, społeczeństwo” wysłuchała młodzież ze szkół ponadpodstawowych z terenu miasta i gminy Szubin. Kolejne prelekcje pt. „Rzadkie siedliska przyrodnicze i gatunki roślin” dr Ewy Krasickiej-Korczyńskiej z Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego dotyczyły innej strony regionu.

Za swoją działalność Muzeum zostało odznaczone w 2006 r. Złotym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej nadanym przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz w 2007 r. statuetką Dobosz Powstania Wielkopolskiego nadawaną przez Zarząd Główny Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego w Poznaniu. W 2008 r. kolejnym wyróżnieniem było przyznanie odznaki Za Zasługi dla Związku Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych. Przy Muzeum Ziemi Szubińskiej działa Koło Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 i Klub Seniorów ZHP.

Patron muzeum

W 2002 r., po śmierci założyciela muzeum i pierwszego kustosa Zenona Erdmanna, w środowisku szubińskim zaczęły pojawiać się głosy, by muzeum nosiło jego imię. Na łamach prasy głos w tej sprawie zajęli między innymi Mieczysław Boguszyński, Stanisław Pilarski, Mieczysław Hojan, Jan Głodek, Maria Szweykowska, Eugenia Szymańska. Wymienione osoby znały kustosa i ceniły jego dorobek. Podobne stanowisko podczas sesji Rady Miejskiej w Szubinie zajął radny Janusz Brzeczka. Pozytywnie na ten temat wypowiedzieli się członkowie Młodzieżowego Koła Filatelistów i Koła Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Ziarno zostało zasiane. Rada Miejska uchwałą z 9 października 2002 r. podjęła stosowną decyzję. Rada zdecydowała, by „Podjąć czynności formalnoprawne zmierzające do nadania imienia Muzeum Ziemi Szubińskiej, a w szczególności: 1) zaciągnąć opinii mieszkańców gminy Szubin w przedmiocie celowości i zasadności nadania imienia Muzeum, 2) przyjmowanie sugestii od mieszkańców gminy Szubin, organizacji społecznych co do imienia Muzeum, 3) dokonanie uzgodnienia z Ministrem Kultury i Sztuki w przedmiocie zmiany Statutu Muzeum w związku z nadaniem imienia”¹³. W celu wykonania uchwały w prasie lokalnej i regionalnej, takiej jak „Gazeta Pomorska”, „Gazeta Regionalna Powiat” i „Pałuki”, ukazały się informacje na temat prowadzenia konsultacji w przedmiotowej sprawie. Ponadto zwrócono się na piśmie do szkół na terenie gminy Szubin o przeprowadzenie konsultacji wśród społeczności szkolnej. Konsultacje trwały do 31 stycznia 2003 r. W konsultacjach brały udział osoby fizyczne oraz organizacje społeczne, tj. Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego w Szubinie, Krąg Seniorów Harcerskich, Kujawsko-Pałuckie Towarzystwo Kulturalne w Szubinie, Młodzieżowe Koło Filatelistów w Szubinie. W konsultacji wzięły udział 453 osoby i cztery organizacje. Za nadaniem imienia Muzeum Ziemi Szubińskiej opowiedziało się 425 osób i cztery organizacje, a przeciwko – 28 osób. 379 osób było za nadaniem muzeum imienia Zenona Erdmanna, tę kandydaturę poparły również wszystkie organizacje biorące udział w konsultacji. Na drugim miejscu uplasowały się głosy, by muzeum nosiło imię Bohaterów Powstania Wielkopolskiego. Nie stanowiło to jednak konkurencji, za drugą opcją opowiedziało się bowiem 17 osób biorących udział w konsultacji. Dnia 24 kwietnia 2003 r. Rada Miejska jednomyślnie podjęła stosowną uchwałę, którą opublikowano 9 września tegoż roku w „Dzienniku

¹³ Uchwała Rady Miejskiej nr XXXVII/349/2002 z 9 października 2002 r. w sprawie podjęcia działań zmierzających do nadania imienia Muzeum Ziemi Szubińskiej.

Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego”. W dniu 10 listopada 2003 r. w Muzeum Ziemi Szubińskiej odbyła się uroczystość nadania placówce imienia Zenona Erdmanna¹⁴.

Patron Muzeum Zenon Erdmann urodził się 17 listopada 1918 r. w Szubinie w rodzinie Teodora i Marty z domu Służewskiej. Ojciec był blacharzem i prowadził zakład, matka zajmowała się domem i dziećmi: córką Zdzisławą oraz synami Wiktorem, Marianem, Zenonem oraz Korneliuszem. Być może zamiłowanie do pracy społecznej Zenon Erdmann odziedziczył po ojcu, który był wieloletnim skarbnikiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, rajcą miejskim, a jeden z pokoi w swoim domu przeznaczył na harcówkę. Młody Zenon edukację szkolną rozpoczął w Szkole Powszechnej im. Władysława Jagiełły w Szubinie. Świadectwa szkolne z tamtego okresu wypełnione są dobrymi stopniami z języka polskiego, historii, geografii i rachunków. Już jako uczeń w 1928 r. wstąpił do harcerstwa, któremu pozostał wierny do końca życia. Była to 2. Drużyna Harcerska im. Bolesława Chrobrego w Szubinie. W 1936 r., już jako członek powstałej 1. Drużyny Harcerskiej im. Tadeusza Kościuszki, ukończył w Sobiejuchach kurs zastępowych, a w następnym roku został sekretarzem Komendy Hufca w Szubinie. Tu wykazał się dużym talentem organizatorskim. Po ukończeniu szkoły podstawowej kontynuował edukację w Państwowym Gimnazjum Humanistycznym w Bydgoszczy. W 1937 r. złożył maturę. W pierwszych latach po wojnie studiował zaocznie, uzyskując w 1949 r. dyplom ukończenia Wyższej Szkoły Nauk Administracyjnych w Łodzi. Powiat szubiński był tematem jego pracy dyplomowej¹⁵. Po maturze przez krótki okres pracował w Urzędzie Skarbowym w Szubinie. Następnie już na stałe rozpoczął pracę zawodową w Wydziale Powiatowym w Szubinie. W 1939 r. był zastępcą komendanta Harcerskiego Pogotowia Wojennego w Szubinie¹⁶. Wybuch wojny zastał go w Szubinie. Tu 3 września brał udział w pogrzebie ppor. Józefa Suplickiego, którego historię odkrył i opisał kilkadziesiąt lat później. W zbiorach muzeum znajduje się tabliczka, na której wybito dane ppor. Suplickiego, a którą zapomniano umieścić na trumnie żołnierza¹⁷. W czasie okupacji hitlerowskiej pracował jako robotnik i przyuczony blacharz, kontynuując pracę w harcerstwie i kierując grupą konspiracyjną Szarych Sze-

¹⁴ K. Czechowska, *Zenon Erdmann* (maszynopis w zbiorach Muzeum).

¹⁵ Świadectwa szkolne Zenona Erdmanna z lat 1925-1937. Archiwum rodzinne; Z. Erdmann, *Moje życie...*, s. 28-32; Indeks i dyplom ukończenia Wyższej Szkoły Nauk Administracyjnych w Łodzi. Archiwum rodzinne.

¹⁶ Z. Erdmann, *Moje życie...*; idem, *Harcerskie Pogotowie Wojenne*, s. 10-11.

¹⁷ Z. Erdmann, *Bohater wojny obronnej 1939 r. ppor. Józef Suplicki*, Biblioteczka Regionalna KPTK Szubin, nr 2, Szubin 1989.

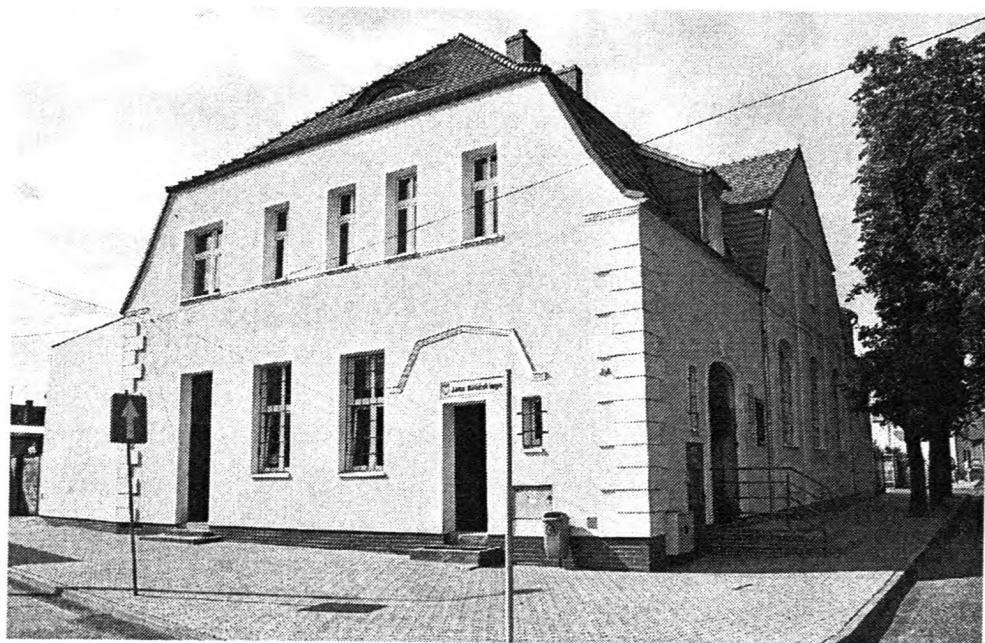
regów w Szubinie. Po wojnie Zenon Erdmann wrócił do pracy w samorządzie powiatowym i miejskim w Szubinie, któremu był wierny do czasu przejścia na emeryturę. Miasto wyzwolone zostało 21 stycznia 1945 r. bez walki. Kilka dni później były urzędnik przedwojennego starostwa zgłosił swoją gotowość i został skierowany do pracy w rodzącej się polskiej administracji. W na nowo zorganizowanym Wydziale Powiatowym mianowano Zenona Erdmanna kierownikiem referatu opieki społecznej. Pełnił też funkcje kierownika referatu ogólnosamorządowego, kierownika wydziału podatkowego, zastępcy powiatowego pełnomocnika do spraw podatku gruntowego, kierownika biura Powiatowej Rady Narodowej, kierownika wydziału ogólnego w samorządzie powiatowym. W swoim życiu zawodowym Erdmann miał także epizod bydgoski, kiedy to od 1952 do 1953 r. pracował w Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy. W 1979 r. przeszedł na emeryturę ze stanowiska inspektora do spraw ekonomicznych i planowania w Urzędzie Miasta i Gminy w Szubinie¹⁸. Przez całe życie działał społecznie w ZHP. Działał także jako sekretarz w Kujawsko-Pańskim Towarzystwie Kulturalnym w Szubinie, Towarzystwie Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 i wielu innych. Laureat kilkudziesięciu odznaczeń i odznak oraz kilkuset dyplomów. Zenon Erdmann zmarł 8 marca 2002 r., został pochowany 11 marca na cmentarzu parafialnym¹⁹.

Dom Polski – siedzibą szubińskiego muzeum

W 2000 r. muzeum zmieniło swoją siedzibę, która wcześniej mieściła się w Domu Harcerza przy ul. Winnica w Szubinie. Władze miasta zakupiły na potrzeby budynku przy ul. Szkolnej 2 w Szubinie. Obiekt, w którym obecnie mieści się muzeum, nazywany jest przez mieszkańców miasteczka Domem Polskim. Budynek powstał w latach 1910-1912. Fundusze potrzebne na budowę pochodziły ze składek ludności polskiej z terenu całego powiatu, a także od Polaków wywodzących się z tego terenu, mieszkających za granicą. Obiekt był własnością spółki, która w latach 30. sprzedała budynek (trafił w ręce prywatne). W obiekcie, który za czasów zaborów nazywany był przez Niemców „Katholische Vereinshaus”, to jest „Domem Organizacji Katolickich”, miało

¹⁸ Z. Erdmann, *Moje życie...*, s. 54; Życiorys Zenona Erdmanna, maszynopis w zbiorach MZS.

¹⁹ Dyplom Zenona Erdmanna, w zbiorach MZS; Kronika obozu w Turze, w zbiorach MZS; Z. Erdmann, *Moje życie...*, s. 54, 56; Życiorys Zenona Erdmanna, maszynopis w zbiorach MZS; Kronika Izby Pamięci Narodowej w Szubinie, t. 2...

swoją siedzibę wiele organizacji i towarzystw polskich. Na deskach budynku i na jego dziedzińcu odbywały się ćwiczenia członków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W czasie remontu obiektu w maju 2009 r. pod podłogą w sali widowiskowej odnaleziony został ciężarek o wadze $\frac{1}{2}$ Z.C., z którym na zdjęciu sprzed I wojny światowej sokoli z Szubina ćwiczą na tle budynku Domu Polskiego. Dnia 17 listopada 1918 r. w tym miejscu odbył się wiec patriotyczny polskich mieszkańców, na którym powołano Radę Robotniczo-Żołnierską. Następnego dnia z Domu Polskiego wyruszył na miasto pochód Polaków, którzy zaopatrzeni we flagi rewolucyjne i polskie oflagowali Szubin, usunęli z urzędu burmistrza Blocka i na jego miejsce ustanowili Polaka Władysława Małka. Byli wśród nich: Jan Bratkowski – marynarz z Kowalewa, Piotr Służewski, Walenty Dypczyński, Józef Siuchniński, Walerian Cerkaski i inni. Po wybuchu powstania wielkopolskiego w 1919 r. w styczniu i lutym w Domu Polskim mieścił się sztab dowodzący walkami powstańczymi na tym odcinku. Po odzyskaniu niepodległości obiekt pełnił nadal swoją pierwotną funkcję. Sala widowiskowa była świadkiem przedstawień amatorskich w wykonaniu mieszkańców miasteczka oraz tych bardziej profesjonalnych, przyjeżdżających z zewnątrz. Odbywały się zebrania: Towarzystwa Młodych Polek, Towarzystwa Robotników Katolickich, Towarzystwa Powstańców i Wojaków, Towarzystwa Przemysłowców, Spółki Łowieckiej, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej oraz harcerzy, oficerów rezerwy, inwalidów, sportowców. W budynku organizowano zabawy taneczne i próby śpiewaków

skupionych w chórze „Halka” oraz pierwsze seanse kina objazdowego²⁰. Tu miały miejsce uroczystości o charakterze patriotycznym związane ze świętami państwowymi z okazji 3 maja i 11 listopada, rocznicy powstania wielkopolskiego czy Dnia Morza. Jedną z ostatnich dużych uroczystości przed wybuchem II wojny światowej miała miejsce w Szubinie i Domu Polskim 21-22 stycznia 1939 r. Związana była z 20-leciem odzyskania niepodległości i poświęceniem nowego pomnika-mogiły powstańców wielkopolskich na cmentarzu. Zwieńczeniem uroczystości była akademicka, która rozpoczęła się o godzinie 18.00 w Domu Polskim. Wysłuchano występu orkiestry wojskowej i chóru oraz referatu, który wygłosił kpt. Tadeusz Fenrych²¹.

²⁰ K. Czechowska, *Dom Polski*, maszynopis w zbiorach Muzeum.

²¹ XX-lecie Bohaterskich Walk Powstańców Wielkopolskich Frontu Północnego, kopia w zbiorach MZS.

Tadeusz Fenrych (1882-1942) – działacz społeczny, publicysta, uczestnik i badacz powstania. Od 19 grudnia 1918 r. bliski współpracownik ppłk. K. Grudzielskiego, z którym tworzył oddziały powstańcze. Uczestniczył w zdobywaniu Zdziechowej, w nieudanych walkach o Szubinię z 8 stycznia 1919 r. Jako pierwszy oficer sztabowy współorganizował front północny. Po powstaniu zaangażował się w pracę w szkolnictwie wojskowym. W 1925 r. wystąpił z inicjatywą podjęcia badań nad dziejami powstania, które sam systematycznie prowadził. Wyniki badań publikował. Za udział w powstaniu został aresztowany przez Niemców i zesłany do obozu w Buchenwaldzie, gdzie zmarł w lipcu 1942 r. (więcej: *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919*, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 89-90).

W czasie II wojny światowej Niemcy urządzili w budynku obóz przejściowy dla wysiedlanej ludności polskiej z terenu powiatu szubińskiego. W budynku w trudnych warunkach sanitarnych rodziny wysiedlone w grudniu 1939 r. ze swoich domów koczowały w oczekiwaniu na transport do Generalnego Gubernatorstwa.

Po wojnie Dom Polski wrócił do roli placówki kulturalnej. Miały tu miejsce znów zabawy, przedstawienia teatralne, spotkania towarzystw, wieczornice szkolne i harcerskie. Ponownie swoją siedzibę miał tu chór i zespół „Halka”. W 1964 r. zmienił się właściciel obiektu, który kupiła od właściciela Michała Soboty Miejska Spółdzielnia Zaopatrzenia i Zbytu. Mimo zmiany właściciela nadal organizowano w nim uroczystości i imprezy kulturalne. Później budynek przejęła Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Szubinie. Mieścił się tu zakład produkcyjny.

W 2000 r. budynek kupiła Gmina Szubin z przeznaczeniem na działalność kulturalną i sportową. W tym samym roku połowę obiektu zajęto na cele wystawowe i nową siedzibę Muzeum Ziemi Szubińskiej. Sala widowiskowa została użyczona Szkole Podstawowej nr 1 jako sala gimnastyczna. Tę funkcję sala widowiskowa spełniała do 2007 r., gdy wybudowano salę widowiskowo-sportową przy szkole. Obecnie aula w Domu Polskim służy jako sala wystawowa i widowiskowa na potrzeby muzeum. Odbywają się tu uroczystości i spotkania o charakterze patriotycznym i kulturalnym. Na budynku znajdują się pamiątkowe tablice związane z historią budynku i Ziemi Szubińskiej. Pierwsza z nich

upamiętnia Dom Polski i kolejne jego losy. W styczniu 2009 r. odbyła się w muzeum uroczystość związana z 90. rocznicą powstania wielkopolskiego. Z tej okazji na ścianie muzeum odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą pomordowanym w czasie II wojny światowej powstańcom wielkopolskim z terenu dawnego powiatu szubińskiego. Fundatorem tablicy było szubińskie koło Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919²².

²² Muzeum ma swoją stronę internetową www.muzeum.szubin.net, która zawiera informacje i aktualności na temat placówki.